

Nr 9.

Ankom till riksdagens kansli den 10 mars 1927 kl. 2 e. m.

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av väckta motioner angående vissa ändringar i bestämmelserna om val av riksdagsmän.

I två likalydande motioner, nr 195 i första kammaren av herrar *Pers* och *Fehr*, och nr 290 i andra kammaren av herr *Röing*, har hemställts, "att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville anordna en utredning rörande sättet för sådan ändring i riksdagsordningens bestämmelser om val av ledamöter i riksdagens kamrar, att valet står mellan personer och icke mellan partier, samt för riksdagen framlägga det förslag, som utredningen må föranleda".

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionerna.

De föreliggande motionerna äsyfta, såsom av motiveringen framgår, avskaffande av det proportionella valsättet och övergång till majoritetsval i enmansvalkretsar. Denna fråga har genom motioner vid 1925 och 1926 års riksdagar varit föremål för riksdagens prövning. De väckta motionerna hava härvid avstyrkts av konstitutionsutskottet och avslagits av båda kamrarna.

Liksom föregående år håller utskottet före, att intet skäl föreligger att för närvarande taga en övergång från proportions- till majoritetsval under övervägande. De förändringar i gällande bestämmelser, som kunna anses erforderliga, böra enligt utskottets mening genomföras inom det nuvarande systemets ram. Detta system har under jämförelsevis kort tid prövats och någon allmännare opinion för en fullständig omläggning av detsamma har icke kommit till synes.

Utskottet får alltså hemställa,

att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 8 mars 1927.

På konstitutionsutskottets vägnar:

K. VON GEIJER.

Närvarande: Herrar von Geijer, Engberg, David Bergström, Adolf Dahl,* G. W. Hansson, Reuterskiöld, Stendahl,* Fehr,* N. S. Norling,* A. W. Johansson, Åkerberg,* Sävström, Vennerström, Gustafson i Kasenberg, Bäckström, Borg, K. A. Westman, Björkman, Forssell och Fast.*

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herr Engberg, som ansett, att utskottets yttrande borde ha haft följande lydelse:

Utskottet anser tiden vara inne att förorda en allsidig prövning av frågan om valsättet vid val av representanter till riksdagens andra kammare. Den tidrymd, som förflutit, sedan det proportionella valsättet infördes, har i rikt mått givit bevis för att den proportionalistiska tanken medfört en tingens ordning, där varje nytt steg i riktning mot fullkomligare matematisk rättvisa betyder ett vidgande av avståndet mellan den valde och hans väljare. Redan genomförandet av de större valkretsarna var ägnat att i betänkelig grad omöjliggöra för väljarna att äga någon allmänna kännedom om personerna under partibeteckningarna. Valen ha i växande utsträckning blivit ett väljande av partibeteckningar. Personerna ha liksom försvunnit bakom partietiketterna. Valmännen ge sin anslutning till en lista, därför att den bär den eller den partibeteckningen, icke därför att den upptager den eller den personen. Det betraktas allt mer och mer som en underordnad fråga, vem partierna sätta upp på sin lista. Huvudfrågan blir att vinna största möjliga anslutning till partibeteckningen. Och den dagen traktan att förverkliga den matematiska rättvisan spränger den nuvarande valkretsindelningen och förvandlar hela landet till en enda stor valkrets, stå vi inför proportionalismens yttersta konsekvens: landet röstar på partierna och dessa sörja för de vunna mandatens rekrytering.

Ett bevis för att riksvalkretsen hägrar som ett förverkligande av den fulla och hela rättvisan föreligger i motionerna om tilläggsmandat. Man må nämligen lägga märke till att dessa motioner kräva, att mandatet utskiftas mellan partierna, som om riket vore en enda valkrets. Därmed är i själva verket varje principiellt motstånd mot riksvalkretsens införande uppgivet. Att man mitt under allt hävdande av en mandatfördelning med mandatfördelningen inom en riksvalkrets till ideellt rättesnöre likvisst fasthåller vid rikets uppdelning i länsvalkretsar, är ett uttryck för den tvekan man ännu känner för att dra den proportionella rättvisprincipens yttersta konsekvens.

Även om det i och för sig kunde anses önskligt, att utskiftandet av mandatet partierna emellan fyllde den proportionella rättvisans strängaste fordringar, så kan det under inga förhållanden anses önskligt, att man för vinnan-

de av detta mål uppoffrade omistliga politiska värden. Enligt utskottets mening måste personernas allt starkare tillbakaträngande till förmån för partibeteckningarna medföra, att valmännens naturliga intresse för valet sjunker. Ty vad som i första rummet måste intressera väljaren är, att just den, han själv vill se i representationen, också blir vald. Skjutes detta intresse ned i andra planet och göres framgången för partibeteckningen till det väsentliga, är det psykologiskt förklarligt, att parti- och valorganisationens fulländning måste sökas som garanti för att över huvud få folk fram till valurnan. Valmanskårens restlösa inbåsning i partiorganisationerna blir därvidlag idealet. Slaget vid valurnorna förvandlas allt mer och mer till ett problem att kunna effektivt mobilisera partierna själva. Den fria valmanskåren blir med varje år allt mindre. Men denna utveckling leder nödvändigtvis till att valslagens utgång i allt mindre grad betingas av beskaffenheten hos den politik, partierna underställa valmännens prövning, och i allt högre grad blir beroende på partiernas organisatoriska styrka och deras förmåga av effektiv mobilisering.

Den starka reduktionen av den fria valmanskåren och medborgarnas inordnande i stela och avgränsade partiformationer äro därför resultat, i vilkas framskapande det nuvarande valsättet har en väsentlig del. Men i denna tendens till fastlåsande av partiformationerna ligger därjämte enligt utskottets mening en högst betänklig fara. Ty icke nog med att partibeteckningen triumferar över personen, den triumferar även över den faktiskt förda politiken. Uppmarschen vid valurnorna blir en fråga om mobiliseringsteknik och icke en fråga om opinion. Därmed förflackas det politiska livet och mekaniseras till funktionarism. Individens får att utföra en mekanisk handling. Demokratien, som utgår från principen om individens rätt och självverksamhet, kommer snöpligt till korta inför valsättet.

Men utskottet anser sig dessutom böra framhålla, att det viktiga problemet om regeringsbildningen vidlades av hart när olösliga svårigheter tack vare de stelt avgränsade partiförhållanden proportionalismen skapat. Det finns ett visst fog för uppfattningen, att det parlamentariska styrelsesättet genomgår en kris. Uppgiften att åstadkomma regeringar, som i den mening äro starka, att de faktiskt representera en bestämd flertalsmening, blir allt olösligare. Utskottet vill ingalunda förbise, att tvåpartiparlamentarismens sammanbrott väsentligen beror på att till skiljelinjerna mellan olika meningsriktningar inom samma samhällsklass kommit skiljelinjerna klasserna emellan. Så länge t. ex. i England man hade att räkna med endast höger och liberaler, var tvåpartiparlamentarismen en naturlig sak. Men i och med arbetarpartiets framträdande i parlamentet som representant för en hel samhällsklass, ändrades förutsättningarna för den traditionella parlamentarismens tillämpning. I länder med proportionellt valsätt är emellertid svårigheten att komma till rätta med regeringsproblemet dubbelt vanskelig. Ty icke nog med att i dessa främjas en starkare uppdelning av valmanskåren i smärre partier. Det tillkommer därjämte en utpräglad tendens till sådan inbördes isolering partierna emellan, som försvä-

rar en verkligt fast blockbildning. Utskottet vill dessutom framhålla, att ett valutslag på proportionalismens grund icke ger och icke kan ge något klart uttryck åt folkopinionens faktiska inriktning i en på dagordningen stående livsfråga. Partiernas mobiliseringsapparat är av vida större betydelse för deras mandatförvärv än deras hållning till den fråga, i vilken klart besked är av nöden för statsmakterna. Behovet av det konsultativa referendums tillgripande för att möjliggöra ett utforskande av folkmeningen blir därför med all sannolikhet större ju mer proportionalismen utvecklar sina egna konsekvenser. Enligt utskottets tanke vore det ingalunda lyckligt, därest i andra än mycket ovanliga undantagsfall referenduminstitutet skulle behöva användas för att ge hållpunkter för statsmakternas handlande.

Utifrån dylika överväganden finner utskottet det vara en betänkelig politik att fortsätta med dessa försök till partiella ändringar, som lämna systemet i fred men på olika punkter undanröja allt fler och fler av de konstlade skrankor, med vilka man velat så att säga tygla den proportionalistiska idén på dennas marsch fram till riksvalkretsen. Enligt utskottets mening är proportionalismens fullbordande av sitt lopp förenat med så stora och förhärjande risker för nationens politiska hälsa, att det är på tiden att allvarligt pröva, huruvida icke ett förnuftigare valsätt kan införas. Närmast synes därvid ligga till hands att beakta tanken på majoritetsval i enmansvalkretsar utan bostadsband.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna I: 195 och II: 290 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning och förslag angående införande av ett sådant valsätt vid val av representanter till riksdagens andra kammare, som bättre än det nuvarande tillgodoser den demokratiska parlamentarismens fordringar, varvid tanken på majoritetsval i enmansvalkretsar utan bostadsband särskilt bör beaktas.

2) av herr *Reuterskiöld*, som beträffande motiveringen önskat följande lydelse:

”Utskottet finner lika litet i år som förlidet år anledning föreligga att förorda utredning i det syfte motionärerna angivit. Den utveckling från proportionella val, vartill det proportionella systemets egen successiva självförändring med nödvändighet torde komma att leda, blir med all säkerhet icke en utveckling tillbaka till majoritetsval, må vara överallt i enmansvalkretsar med samfälliga val, utan en, för övrigt fullt naturlig, utveckling till gruppval med fixerad mandatfördelning mellan grupperna. Ej heller kan utskottet finna, att det av motionärerna förordade systemet bättre eller säkrare än något annat ens skulle bereda det utrymme åt personligheter, som motionärerna önska.

Utskottet får alltså hemställa (= utskottet).”

3) av herrar *Fehr* och *Åkerberg*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla följande lydelse:

”Det är av utomordentlig betydelse, att det av motionärerna uttalade önskemålet — ett större inflytande inom vårt politiska liv åt personligheten — i möjligaste mån tillgodoses. Motionärerna hysa den uppfattning, att verklig bättring står att vinna endast genom upphävande av den proportionella valmetoden. Men deras yrkande inrymmer jämväl sådana förbättringar av det proportionella valsystemet, som må kunna främja det uppställda önskemålet. Det bör i detta sammanhang erinras, att proportionsvalssakkunniga i sitt år 1921 avgivna betänkande framlagt ett fullt utarbetat förslag i sådant syfte, nämligen i form av personröstning med subsidiär liströstning, ävensom att de med hänsyn till den personproportionalistiska metodens ideella företräden framför partimetoden förordade en utredning, som de icke själva medhunnit, angående möjligheten att inom den proportionella metodens ram bereda än mera utrymme åt personligheten än vad de sakkunnigas förslag angående personröstning med subsidiär liströstning innefattade. Men lika litet som detta förslag blivit förelagt riksdagen, lika litet har berörda utredning företagits.

Utskottet finner det angeläget, att en utredning åvägbringas angående möjligheterna att — inom den proportionella valmetodens ram eller i samband med övergång till annat valsystem — bereda större utrymme inom vårt politiska liv åt personligheten än vad nu är fallet.

Utskottet hemställer därför,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, att Kungl. Maj:t ville anordna en utredning rörande sättet för sådan ändring i riksdagsordningens bestämmelser om val av ledamöter i riksdagens kamrar, att valet står mellan personer och icke mellan partier, samt för riksdagen framlägga det förslag, som utredningen må föranleda.”